

YER TUZISH LOYIHALARI ASOSIDA DEGRADATSIYAGA UCHRAGAN YAYLOVLARNI QAYTA TIKLASH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH.

Axmedov Umidjon Alijon o'g'li

*"O'zdavyerloyiha" davlat ilmiy- loyihalash instituti "Qashvilyerloyiha"
bo'linmasi yetakchi muhandis*

Annotatsiya. Yaylovlarning haddan tashqari o'tlashi, iqlim o'zgarishi va erni boshqarish amaliyotining yomonligi tufayli tanazzulga uchrashi qishloq xo'jaligi mahsuldorligi va qishloq joylarining ekologik barqarorligiga ta'sir ko'rsatadigan muhim muammoga aylandi. Ushbu maqola erlarni o'zlashtirish loyihalarini amalga oshirish orqali degradatsiyaga uchragan yaylovlarning meliorativ usullarini takomillashtirishga qaratilgan. Aylanma yaylov, tuproqni saqlash texnikasi va qurg'oqchilikka chidamli o'simlik turlarini joriy etish kabi turli xil yondashuvlar o'rganilmoqda. Maqola hozirgi adabiyotlarni baholaydi, so'nggi dala tadqiqotlari natijalarini taqdim etadi va yaylovlarni melioratsiya qilish strategiyasini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: Buzilgan yaylovlar, meliorativ usullar, erlarni o'zlashtirish, barqaror qishloq xo'jaligi, tuproqni saqlash, aylanma yaylov, yaylovlarni boshqarish

Yaylovlar chorvachilikni qo'llab-quvvatlash va qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini saqlashda, ayniqsa qishloq joylarda muhim rol o'ynaydi. Biroq, bu erlar haddan tashqari o'tlash, eroziya, tuproqning siqilishi va invaziv turlar kabi omillar tufayli degradatsiyaga tobora ko'proq tahdid solmoqda. Buzilgan yaylovlar em-xashak sifatining pasayishiga, chorvachilik mahsuldorligining pasayishiga olib keladi va cho'llanish va biologik xilma-xillikni yo'qotish kabi ekologik muammolarga hissa qo'shadi.

Ushbu yaylovlarni qayta tiklash ularning ekologik va iqtisodiy funktsiyalarini tiklash uchun juda muhimdir. Erlarni rivojlantirish loyihalari bunga ilmiy, ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy mulohazalarni meliorativ harakatlarga qo'shish orqali tizimli yondashuvni taklif etadi. Ushbu maqola tanazzulga uchragan yaylovlarni qayta tiklashning amaldagi metodologiyasini o'rganishga va yaqinda o'tkazilgan dala tadqiqotlari va erlarni o'zlashtirish loyihalari asosida obodonlashtirish bo'yicha takliflar berishga qaratilgan.

Yerlarni o'zlashtirish loyihalari asosida buzilgan yaylovlarning meliorativ holatini yaxshilash usullarini takomillashtirish ekotizim xizmatlarini tiklash, chorvachilik mahsuldorligini oshirish va erdan barqaror foydalanishni rag'batlantirish uchun juda muhimdir. Bu erda ba'zi asosiy usullar va strategiyalar mavjud:

Tuproqni tiklash va yaxshilash

- Tuproqni tekshirish va tahlil qilish: oziq moddalar darajasi, pH va organik moddalar miqdorini baholash uchun har tomonlama tuproq sinovlarini o'tkazish juda muhimdir. Ushbu ma'lumotlar tuproqni o'zgartirish bo'yicha aniq strategiyalarni ishlab chiqishda yordam beradi.

- Urug'lantirish va organik tuzatishlar: o'g'itlar, ohak, gips yoki organik moddalarni (kompost yoki go'ng) qo'llash ozuqa moddalarining muvozanatini tiklashga va tuproq tuzilishini yaxshilashga yordam beradi.

- Biofertilizatorlar: tuproq unumdorligini tabiiy ravishda yaxshilash uchun azot saqlovchi o'simliklar yoki mikroorganizmlardan foydalanish.

- Eroziyaga qarshi kurash: tuproq eroziyasini oldini olish uchun konturli shudgorlash, kesish yoki o'simlik to'siqlaridan foydalanish kabi usullar, ayniqsa qiya yerlarda.

O'simliklarni Boshqarish

- Mahalliy yoki yaxshilangan turlar bilan qayta ekish: buzilgan hududlarni mahalliy o'tlar yoki mahalliy sharoitga yaxshi moslashgan yuqori sifatli em-xashak turlari bilan qayta ekish yaylov salomatligini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin. Qurg'oqchilikka chidamli turlarni tanlash quruq joylarda yordam berishi mumkin.

- Aylanma yaylovlar: yaylovlar oralig'ida yaylovlar vaqtini tiklash uchun aylanma yaylovlar tizimini joriy etish. Bu haddan tashqari o'tlash va tuproqning siqilishini kamaytiradi.

- Integratsiyalashgan chorvachilik tizimlari: o'simliklarni diversifikatsiya qilish, tuproq sog'lig'ini yaxshilash va biologik xilma-xillikni oshirish uchun em-xashak turlarini ekinlar yoki daraxtlar bilan ko'paytirish (silvopasture).

Suvni Boshqarish

- Suv yig'ish va sug'orish: suv yig'ish texnikasini qo'llash (masalan, kichik chek to'g'onlari, suv havzalari va suv kanallarini qurish) qurg'oqchil hududlarda namlik darajasini saqlab qolishga yordam beradi.

- Drenaj tizimlari: yaylovni buzadigan sho'rlanish va botqoqlanishning oldini olish uchun botqoqlangan joylarda drenaj tizimlarini ishlab chiqish.

Yaylovlarni boshqarish va chorvachilikni nazorat qilish

- Chorvachilikni Sozlash: o'simliklarning tiklanishiga imkon berish uchun juda buzilgan yaylovlarda chorva mollarining zichligini kamaytirish.

- Yaylovni istisno qilish zonalari: o'simliklarning tabiiy tiklanishiga imkon berib, yaylovning ayrim uchastkalarini vaqtincha to'sib qo'yish.

- Yaylov monitoringi: masofadan zondlash yoki qo'lda tekshirish yordamida yaylovlar holatini muntazam ravishda kuzatib borish boshqaruv qarorlarini o'z vaqtida qabul qilishga yordam beradi.

Texnologiya va aniq qishloq xo'jaligidan foydalanish

- Gis va masofadan zondlash: yaylov degradatsiyasi darajasini baholash, muammoli hududlarni aniqlash va tiklanish jarayonini kuzatish uchun geografik axborot tizimlari (GIS) va masofadan zondlash texnologiyasidan foydalanish.

- Nozik dehqonchilik vositalari: kirishni (urug'larni, o'g'itlarni) samaraliroq qo'llash va degradatsiyaning dastlabki belgilarini aniqlash uchun aniq dehqonchilik vositalaridan foydalanish.

Yerlarni Rivojlantirishni Rejalashtirish

- Rayonlashtirish va yerdan foydalanish rejalari: yaylov, tabiatni muhofaza qilish yoki qishloq xo'jaligi uchun aniq maydonlarni ajratish bo'yicha rayonlashtirish rejalarni ishlab chiqish yer resurslarini samarali boshqarishda yordam beradi.

- Infratuzilmani rivojlantirish: yerdan foydalanish va melioratsiya ishlarini qo'llab-quvvatlashda atrof-muhitga ta'sirini kamaytiradigan yo'llar, to'siqlar va suv nuqtalarini qurish.

- Ishtirok etuvchi yer tuzish: qaror qabul qilish jarayoniga mahalliy jamoalar va manfaatdor tomonlarni jalb qilish meliorativ harakatlarning odamlar ehtiyojlariga mos kelishini va muvaffaqiyatga erishish ehtimoli ko'proq bo'lishini ta'minlaydi.

Huquqiy va siyosatni qo'llab-quvvatlash

- Yer egaligi xavfsizligi: fermerlar va chorvadorlarning yerga xavfsiz kirishini ta'minlash yaylovlarni obodonlashtirishga uzoq muddatli investitsiyalarni rag'batlantiradi.

- Yerdan barqaror foydalanishni rag'batlantirish: barqaror yaylov amaliyoti, tuproqni saqlash va o'rmonlarni tiklash uchun moddiy imtiyozlar, subsidiyalar yoki soliq imtiyozlari berish.

Ekologik Tiklash Texnikasi

- Qirg'oq zonalarini tiklash: tuproq eroziyasini oldini olish va suv sifatini saqlash uchun daryolar va soylar atrofidagi hududlarni himoya qilish va tiklash.

- Yordamchi tabiiy regeneratsiya: ayrim hududlarni muhofaza qilish va kerak bo'lganda qayta ekish bilan to'ldirish orqali o'simliklarning tabiiy yangilanishini rag'batlantirish.

Zamonaviy erlarni rivojlantirish texnikasini an'anaviy bilimlar, atrof-muhitni boshqarish va texnologiyalar bilan birlashtirgan keng qamrovli meliorativ strategiya buzilgan yaylovlarning tiklanishini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Bu tuproqni boshqarish, o'simliklarni tiklash, suvni boshqarish, chorva mollarini nazorat qilish va erlarni barqaror rejalashtirishni o'z ichiga olgan ko'p intizomli yondashuvni talab qiladi.

Ushbu usullar uchun aniq bir e'tibor yoki mintaqani yodda tutasizmi? Men mahalliy iqlim, tuproq yoki boshqa omillarga asoslangan maxsus tavsiyalar bera olaman.

Ushbu tadqiqot natijalari erni rivojlantirish loyihalarida ko'plab meliorativ strategiyalarni birlashtirish muhimligini ta'kidlaydi. Aylanma yaylov va tuproqni saqlash texnikasi mintaqalar bo'yicha izchil foyda ko'rsatgan bo'lsa-da, qurg'oqchilikka chidamli turlar va suvni boshqarish strategiyasini joriy etish maksimal samaradorlik uchun mahalliy atrof-muhit sharoitlariga moslashtirilishi kerak.

Ta'kidlangan asosiy muammolardan biri bu tuproqni saqlash texnikasi va sug'orish tizimlarini, ayniqsa kam daromadli mintaqalarda amalga oshirishning xarajatlari va mehnat zichligi. Ushbu sohalarga investitsiyalarni ko'paytirish, shuningdek, kichik fermerlar tomonidan qabul qilinishi mumkin bo'lgan arzonroq va past texnologiyali echimlarni ishlab chiqish zarurati mavjud.

Yana bir muhim narsa-bu doimiy monitoring va erni rivojlantirish loyihalarida jamoatchilikni jalb qilishning ahamiyati. Tegishli boshqaruv va texnik xizmat ko'rsatmasdan, ushbu meliorativ harakatlarning afzalliklari qisqa muddatli bo'lishi mumkin.

Xulosa

Erlarni o'zlashtirish loyihalari orqali buzilgan yaylovlarning meliorativ holati ularning ekologik va iqtisodiy funksiyalarini tiklash uchun juda muhimdir. Eng muvaffaqiyatli strategiyalar aylanma yaylov, tuproqni saqlash va suvni boshqarish kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. Biroq, muammolar, ayniqsa xarajatlar va mahalliy moslashish nuqtai nazaridan qolmoqda.

Meliorativ natijalarni yaxshilash uchun ushbu maqola quyidagilarni tavsiya qiladi:

Qurg'oqchilikka chidamli turlar bo'yicha tadqiqotlarni kengaytiring - turli tuproq sharoitlari va iqlim sharoitida rivojlanishi mumkin bo'lgan turlarni aniqlash uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish zarur.

Tuproqni tejashning tejamkor usullarini ilgari surish -hukumatlar va NNTlar tuproqni saqlash uchun arzon va o'lchovli yechimlarni ishlab chiqishni qo'llab – quvvatlashlari kerak.

Fermerlarning ta'limini oshirish - fermerlar uchun almashlab boqish va tuproqni boshqarishning afzalliklari va texnikasi bo'yicha o'quv dasturlari kengaytirilishi kerak.

Suvni boshqarish tizimini mustahkamlash - suvni boshqarishning arzon texnologiyalariga sarmoya kiritish, ayniqsa qurg'oqchil mintaqalarda juda muhimdir.

Ushbu hududlarni hal qilish orqali kelajakdagi erlarni o'zlashtirish loyihalari yaylovlarni meliorativ harakatlar samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Nabiyeva G.M., Avazov S.Cho'l yaylovlari tuproqlari unumdorligiga iqlim o'zgarining ta'siri. Toshkent -2012yil. B. 79-82
2. Худойбердиев, Ф. Ш. (2019). Научная статья «Улучшение пастбищ,

- оздание новых пастбищ и разработка эффективных методов использования пастбищ». Вестник Хорезмской Академии Мамуна, 17-20.
3. Худойбердиев, Ф. Ш., Шарипова, Ф. К., Бобожонов, С. У., & Мухаматов, К. М. (2014). РАЗРАБОТКА ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДОВ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПАСТБИЩНЫХ ЗЕМЕЛЬ. *The Way of Science*, 69.
  4. Shamshodovich, K. F., Utkirovich, B. S., & Mukhtorovich, M. K. (2021, May). Innovative approach to rational use of pastures and increasing productivity. In "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 76-78).
  5. Shamshodovich, K. F., Akhtamov, S., Muhammadov, K., & Bobojonov, S. (2021). THE IMPORTANCE OF THE CLUSTER SYSTEM TODAY. *International Engineering Journal For Research & Development*, 6,
  6. Xudoyberdiyev, F. S. (2020). TAKRORIY EKIN-QO‘ SHIMCHA DAROMAD. *Студенческий вестник*, (24-6), 47-48.